

LIITEPARTIKKELIEN ERIKOISUUKSIA LAPSENKIELESSÄ

Klaus Laalo, Tampereen yliopiston kieli- ja käänntieteen
laitos, suomen kielen ja yleisen kielitieteen jaos
klaus.laalo@uta.fi

Suomenkieliset lapset käyttävät liitepartikkeleita myös tavanomaisesta aikuiskielestä eroavilla tavoilla. Lapsenkielessä esimerkiksi yhdyssanan osien väliin voi sijoittaa liitepartikkeli silloin, kun lapsi tahtoo osoittaa, että nimenomaan yhdyssanan määräiteosa kuuluu liitepartikkelin vaikutusalaan: sukkakinhouset 'sukkahousutkin' (eikä vain päällyshousut), kaurahankeksi 'kaurakeksihän', täysikökuu 'täysikuuko' (vai puolikuu) jne. Todennäköisesti yhdyssana ei lapsen kielitajussa ole yhtä kiinteä kokonaisuus kuin aikuiskielellä, jossa sanaliiton ja yhdyssanan erottamisen yhtenä kriteerinä on, voiko osien väliin sijoittaa liitepartikkelin.

Muita lapsenkielen liitepartikkelierikoisuuksia ovat mm. liitepartikkelien aikuiskielestä poikkeava keskinäinen morfotaktinen järjestys (esim. tämähänkin, maistoitkokaan) ja se, että sama liitepartikkeli voi esiintyä lauseessa kahdesti: ei pienelläkään pojallakaan, tipukaan ei oo vinossakaan, en halua äidinkään sylissäkään.

Lapsenkielelle tyypillisiä liitepartikkelierikoisuuksia esiintyy satunnaisesti myös aikuissuomessa. Lapsenkieli, joka kokeilee erilaisia kielen keinoja aikuiskieltä herkemmin ja ennakkoluulottomammin, voikin tarjota monipuolista aineistoa sellaisista kielen järjestelmään piiloutuneista horjuntatyypeistä ja ristiriitaisista tendensseistä, joista aikuiskielellä tavataan esimerkkejä vain harvakseltaan.

Avainsanat: lapsenkieli, liitepartikkelit, morfotaksi

1. TARKASTELUNÄKÖKULMA JA AINEISTO

Käsittelen seuraavassa sellaista lapsenkielestä esiintyvää liitepartikkelien käyttöä, joka eroaa tavanomaisesta aikuiskielestä. Aineistona ovat tyttärenti Tuulikin kielestä tekemäni muistiinpanot, joissa todennäköisesti on – päiväkirja-aineistoille luonteenomaiseen tapaan – kattavammin kirjattuna aikuiskielestä eroavaa kuin sen mukaista käyttöä,

vaikka jälkimmäistäkin on kohtalaisesti. Olen myös käynyt läpi tekemiäni nauhoitteita, mutta nauhoitettua aineistoa on vain keskimäärin tunti kuukautta kohden, eikä siitä ole löytynyt liitepartikkelien erikoista käyttöä – tavallista käyttöä kylläkin runsaasti. Koska päiväkirja-aineisto perustuu monikymmenkertaiseen tuntimäärään kuukautta kohti, siihen on kertynyt paljon sellaista, mitä nauhoitteissa ei esiinny.

Intensiiviset, erilaisissa arjen tilanteissa tehdyt päiväkirjamerkinnot ovatkin ilmeisesti tarpeen, jotta lapsenkielestä saisi koottua monipuolista liitepartikkeliaineistoa. Verrattakoon keskenään kahta korpusta. Raija Kangassalon väitöskirjassa (Kangassalo 1995) on aineistoa

yhdeltätoista suomenkieliseltä lapselta, jotka ovat eläneet ikänsä Sundsvallissa (ns. Sundsvall-korpus). Kangassalo käsittelee laajasti kysyvän liitepartikkelin *kO* käyttötapoja (mts. 163 – 211, 216 – 232) ja myös liitepartikkelia *hAn* niiltä osin, kuin sen käyttö on interrogatiivista (mts. 212 – 214), mutta hän ei esitä aikuissuomesta poikkeavia tapauksia; aineistoon ei ole myöskään sattunut yhdysnata tapauksia. Sen sijaan Jussi ja Sinikka Niemen seuruututkimuksen aineisto (Niemi & Niemi 1985), joka koostuu yhtä lasta koskevista päiväkirjamuistiinpanoista, sisältää lapsenkielisiä liitepartikkelierikoisuuksia, varsinkin yhdysnatoihin liittyviä.

Monet lapsenkielen liitepartikkelien käytön erikoisuudet voidaan selittää syntyneiksi siten, että lapsi pyrkii kielioppiaan jäsentäessään kokeilemaan monipuolisesti niitä kielen mahdollisuuksia, joita on onnistunut hahmottamaan aikuiskielestä. Usein lapsi vie kokeilunsa pitemmälle kuin aikuiskielessä on tapana, vaikka aikuiskielessäkin esiintyy jonkin verran joustoa. Aikuissuomen liitepartikkelien käytössä on esimerkiksi sentyyppistä joustoa, josta Marja-Leena Piitulainen on todennut (1986: 8): kun pääsanaan liittyy genetiiviattribuutti, postpositio tai possessiivipronomini, ei ole semanttisesti suurtakaan eroa sellaisilla pareilla kuin ”Sylvinkö kirjeen? – Sylvin kirjeenkö?”, ”Einarinko kanssa? – Einarin kanssako?”, ”Minun erehdyksenikö? – Minunko erehdykseni?”. Piitulainen toteaa (mp.), että kyse on lähinnä painotuseroista, ja voidaan ajatella, että mainituntyyppisissä syntagmaissa kysyvän liitepartikkelin vaikutusalana on koko syntagma, jolloin on samantekevää, kumpaan syntagman jäsenen *-kO* liitetään. Olennaista on nähdäkseni käyttöyhteys: onko kulloisessakin kontekstissa liitepartikkelin vaikutusalana todella koko syntagma? Silloin kun on, voi puhuja periaatteessa liittää partikkelin kumpaan tahansa syntagman

jäsenistä, sillä sama liitepartikkeli esiintyy suomenkielisessä lauseessa normaalisti vain kerran; kuitenkin tuntomerkitämpi vaihtoehto on se, että liitepartikkeli on jälkimmäisessä jäsenessä.

On tavallista, että suomenkieliseksi kasva-va lapsi alkaa kaksivuotispäivänsä tienoilla käyttää kysyvää liitepartikkelia, joka voidaan rinnastaa muihin keskeisen tarpeellisiin tavutuselementteihin, koska se on pakollinen kysymyssuffiksi (Toivainen 1984: 66–68). Myös liitepartikkeli *-kin* on yleinen ja monikäyttöinen (Vilppula 1984, Vilkkuna 1984), joten lapsi kuulee sitä runsaasti toisten kielenkäytössä ja alkaa itsekin pian käyttää sitä varsinkin merkityksessä ’myös’.

Tuulikki alkoi käyttää liitepartikkeleita mainittavassa määrin iässä 2;2 (kaksi vuotta ja kaksi kuukautta). Hän käytti aluksi kysyvää liitepartikkelia (esim. ”muistatko me oltiim mökillä uimassa / sillon kesällä”, ”osaako hauvat juotta? [= juosta]”, ”etkö sä kuulenu?”) ja liitepartikkelia *-kin* (esim. ”pannaan nääkin aitaukseen”, ”sekin osaa kiivetä”). Aluksi, iässä 2;2, Tuulikki käytti näitä kahta yleisintä liitepartikkelia aivan tavanomaisesti.

Seuraavan ikäkuukauden aikana Tuulikki alkoi käyttää liitepartikkeleita huomattavasti monipuolisemmin. Monipuolisuus ilmeni ensiksikin siten, että kahden aiemman lisäksi käyttöön tulivat *-hAn*, *-kAAn*, *-kA* ja *-pA*. Esimerkkejä: ”mahtuuh^{an} Tuuti siihen”, ”mitä Tuuti puhuiskaan?”, ”en syö ’enkä nuukki [= nuuhki; leikkii koiraa ja vakuuttaa, ettei tarvitse pelätä]”, ”saimpa sut kiinni”, ”ohhoh tarttuupa kaikki siihen haarukkaan”. Näistä *-kA*, *-pA* ja vähän myöhemmin käyttöön tullut *-s* esiintyivät melko harvoin ja aina aikuiskielen mukaisesti, mutta muissa esiintyi aikuiskielen käytön lisäksi lapsenkielille ominaisia erikoisuuksia.

Liitepartikkelien käytön monipuolistuminen ilmeni toisella tavalla siten, että alkoi esiintyä myös sellaisia rakenteita, joita Tuulik-

ki ei ollut kuullut toisten puheesta. Osoitukse-
sena siitä, että lapsi oli ruvennut aktiivisesti
prosessoimaan liitepartikkeleita eikä tuotta-
nut enää pelkästään toisilta kuulemiaan il-
mauksia, olivat seuraavanlaiset ikäkuukauden
2;3 aikana esiintyneet liitepartikkelirakenteet:

mikä toihan on?	'mikähän toi on'
en osaahan!	'enhän osaa'
tipukaan ei oov vinoskaan	
sukkakin housut	'sukkahousutkin'
kokoko pelhe	'koko perhekö'
Anneliko nukke	'Anneli-nukkeko'

Tällaista liitepartikkelien käyttöä esiintyi
runsaasti etenkin 2;3–2;4 iässä, mutta haja-
tapauksia oli vielä seitsenvuotiaanakin: 7;9
(harjoitteli talven jälkeen ensimmäistä kertaa
pyöräilyä, jolloin kysyttiin, onko unohtanut
jarruttamistaidon; tähän vastasi:) ”olim mä
unohtanu ajamiskitaidon” (’myös ajamistai-
don’); 7;10 ”sit kyl minuuttikivviisari lii-
kuis aika usein” (jos aika kuluisi nopeam-
min, myös minuuttiviisari liikkuisi tiheästi,
kuten sekuntiviisari).

Tarkastelen Tuulikin liitepartikkeli-inno-
vaatioiden erilaisia tyyppisiä seuraavassa niin,
että aloitan yleisimmästä tyyppistä, yhdyssa-
nan määrite- ja perusosan väliin sijoittuvista
liitepartikkeleista.

2. YHDYSSANAN OSIEN VÄLISSÄ ESIINTYVÄT LIITEPARTIKKELIT

Suomen kielessä liitepartikkelien käyttö on
enimmäkseen selkeän loogista. Esimerkiksi
ilmauksella *nämäkin sukat* on merkitys
'myös NÄMÄ sukat', kun taas ilmaukselle
nämä sukatkin voidaan esittää parafrasi
'myös nämä SUKAT'. Näin siis liitepartikkeli
-kin osoittaa segmentaalisin keinoin saman-
laisia kontrasteja kuin prosodisten keinojen
tukema *myös* (painotusta osoitettu kapiteeli-
kirjainten avulla). Vastaavasti *Juusonkin su-*

kat merkitsee samaa kuin 'myös JUUSON su-
kat', mutta *Juuson sukatkin* puolestaan samaa
kuin 'myös Juuson SUKAT'. Mutta vaikka lau-
sekkeen sisällä voidaan liitepartikkeli koh-
distaa joko määritteeseen tai pääsanaan, niin
yhdyssanojen tapauksessa ei käykään päinsä
liitepartikkelin kohdistaminen määrite-
osaan, joten jos tahdottaisiin ilmaista liite-
partikkelin avulla merkitystä 'muiden suk-
kien lisäksi myös jarrusukat', joudutaan siis
käyttämään ilmausta *jarrusukatkin*. Näyttää
siltä, että lapsen mielestä tällainen ilmaus on
siinä määrin epälooginen, että hän selvyiden
vuoksi – varmistaakseen tarkoituksensa tule-
van ymmärretyksi – hajoittaa yhdyssanan ja
sijoittaa liitepartikkelin yhdyssanan osien
väliin. Tähän ratkaisuun lapsi saattaa olla
verrattain altis siksikin, että hän ei ehkä hah-
mota yhdyssanoja samalla tavalla kiinteiksi
muodosteiksi kuin aikuinen, jonka kielita-
juun on ehtinyt vaikuttaa sekä pitempi ko-
kemus kielestä että kirjoitetun kielen malli.

Tuulikin puheessa oli seuraavanlaisia yhdys-
sanon sisäisiä liitepartikkeleita: 2;3 *lentoko-*
kone; *lihakimpullia*; *sukkakin housut* anne-
taan olla; *Anneliko-nukke* on tuossa; ja *jää-*
kinkalhu / *jääkalhukin* sinne (lapsi korjasi
oma-aloitteisesti); (reaktiona toteamukseen
”tuolla näkyy kuu” kysyi:) *täysikö kuu?* (vas-
taus: ei, se on puolikuu); 2;4 *kaurakinkeksiä*;
kaurahankeksi 'kaurakeksihän'; mä pakkaan
sinnej *jarrukinsukan*; *rengaskinkeinussa* pitää
istua // *syöttökintuolissa* pitää istua; *lasten-*
kinhuoneessa; *nallekin housut*; *aamukopesulla*;
kanankimmunii; *omppukomössöä* (=omppu-
mössöäkö, 'omenasosettako'); *ruusukokaalia*;
peikkokinkiljassa; *viilikimpulkin* 'viilipurkin-
kin'; *unikinhiekkä* 'unihiekkojakin'; *Uppo-*
kinnalle; *pakkaskopoika*; *värikinkynät*; 2;5
juuttokoviipaleen (= juustoviipaleenko); 4;6
äitienköpäivänä; 6;0 *lihankinsyöjäkarhu*; 7;9
ajamiskitaidon ('myös ajamistaidon'); 7;10
minuuttikivviisari.

Yhdyssanatapauksia on muistiinpanoissa-

ni useita kymmeniä. Osassa tosin liitepartikkelin vaikutusalan tarkkuus vaikuttaa epävarmalta, kuten tapauksessa 2;5 *eläinkötarhaan* 'eläintarhaanko'. Ilmiön taajuuden takia näyttää siltä, ettei kyse ole satunnaisista kielen lipsahduksista vaan lapsenkielen tietyn kehitysvaiheen tendenssistä.

Lapsi näyttää siis pyrkivän täsmällisempään kontrastin ilmaisemiseen kuin aikuiskielessä on tapana: hän yhdistää liitepartikkelin juuri siihen kielen elementtiin, jonka tahtoo osoittaa kuuluvaksi liitepartikkelin vaikutusalaan. Näin lapsi pyrkii loogiseen ilmaukseen: lapsen muoto *jarrukinsukat* (vrt. "myös JARRUSUKAT") kontrastoituu muihin sukkiin kuin jarrusukkiin tarkemmin kuin muoto *jarrusukatkin* (vrt. "myös JARRUSUKAT"), joka näyttää kontrastoituvan kaikkeen muuhun kuin jarrusukkiin. Vastaavasti kysymyksellään *aamukopesulla?* (vrt. "AAMUPESULLAKO?") lapsi tiedustelee, oliko puhe nimenomaan aamupesusta eikä ilta- tai jostain muusta pesusta.

Tähdennän vielä sitä, että lapsen ratkaisua käyttää liitepartikkelia yhdyssanan osien välissä saattaa edistää se, että lapsi ei ilmeisesti hahmota yhdyssanoja niin kiinteiksi yksiköiksi kuin aikuinen. Lapsenkielessä yhdyssanan ja sanaliiton välillä tuskin on niin selvää eroa kuin aikuiskielessä, jossa voidaan jopa liitepartikkelien avulla testata, onko kyse yhdyssanasta vai sanaliitosta: esimerkiksi *kotimaakin* on käypää aikuiskieltä, mutta muoto **kotikinmaa* ei ole; sen sijaan sanaliitossa liitepartikkeli voidaan yhdistää alkuosaan, kuten tapauksessa *kaukainenkin maa*. Vastaavasti kirjoituksessa muodostetaan sanaliitto, jos liitepartikkeli on mahdollista sijoittaa elementtien väliin: *talonomistajakin* vs. *talonkin omistaja*.

Kysymys yhdyssanojen hahmottamisesta viriää myös tarkasteltaessa Niemien aineistoa (Niemi – Niemi 1985: 162–163). Niemet ovat kirjanneet poikansa puheesta viisi liitepartikkeleihin liittyvää erikoisuutta, nimit-

täin 3;1 *Kirjavakin Kana* 'Kirjava Kanakin', 4;2 *tornikinauto* 'torniautokin', *Rasmuskin-nalle* 'Rasmus-nallekin', 5;0 *tiilikintalo* 'tiilitalokin' ja *mehuhanne* 'mehunnehan'. Kolmessa yhdyssanan sisäisessä tapauksessa liitepartikkeli sijoittuu aikuiskieltä loogisemmin, sillä partikkelin vaikutusala on juuri yhdyssanan alkujäsen. Sen sijaan epälooginen on *Kirjavakin Kana*, koska kyseisessä sadussa on kolme muuta eläintä: ankka, kissa ja sika (Niemi – Niemi mts. 163 alaviite).

Aikuiskielessä liitepartikkeli ei yleensä yhdisty sanaa pienempään jaksoon eikä *-hAn* edes konstituenttia pienempään, paitsi joskus pronominiattribuuttiin, kuten tapauksessa *missähän maassa* (ks. Hakulinen & Karlsson 1979: 328). Varsinkin pronomini- ja numeraalialkuisissa yhdyssanoissa tai yhdyssanojen luonteisissa syntagmoissa (oireellista on, että niitä näkee myös kahdeksi eri sanaksi kirjoitettuna) esiintyy kuitenkin sellaisia horjuntatapauksia kuin *toisenkinlainen - toisenlainenkin*, *kahtasataakaan - kahtakaansataa*. Tällaiset vaihtelutapaukset osoittavat tendenssiä sijoittaa liitepartikkeli sanan sisälle paikkaan, missä sen vaikutusala käy ilmi täsmällisemmin kuin totunnaisella paikalla sanan lopussa. Tendenssi on siis sama kuin lapsenkielessä mutta ei yhtä voimakas, koska ei ulotu sellaisiin yhdyssanoihin asti, jotka koostuvat kahdesta substantiivista.

Lapsenkielen syntaksi on sikäli aikuiskieltä joustavampi, että liitepartikkeli voi yhdistyä mitä puhdastyyppisimmän yhdyssanan määriteosaan. Lapsi voi myös liittää partikkelin taipumattomaan adjektiiviin (esim. Tuulikki 2;3 *kokoko pelhe* 'koko perhekö'). Tässäkin lapsen ratkaisu on liitepartikkelin vaikutusalan osoittamisen kannalta loogisempi kuin aikuiskielen kanta. Näissä lapsenkielen liitepartikkelierikoisuuksissa näyttää olevan kyse aikuiskielestä omaksuttujen säännönmukaisuuksien soveltamisesta intensiivisemmin kuin itse aikuiskielessä on

tapana: lapsi voi purkaa erityyppisiä konstituentteja ja yhdyssanoja ja yhdistää sitten liitepartikkelin siihen leksikaaliseen morfeemiin, johon liitepartikkelin johdonmukaisesti ajatellen kuuluukin kohdistua.

3. LIITEPARTIKKELIEN KESKINÄINEN JÄRJESTYS SANAN LOPUSSA

Fred Karlsson (1983: 234, 236) on esittänyt suomen liitepartikkelien kolmiasemaisen järjestyksen, joka on seuraava: 1. *kin/kAA*n; 2. *kO/pA*; 3. *s/hAn*. Saman position jäsenet eivät yhdisty keskenään; esimerkiksi *-kin* ja *-kAA*n ovat vastakkaisia polaarisuuselementtejä. Kolmenkin liitepartikkelin yhdistelmä on mahdollinen, kuten *-kin+kO+hAn* (Hakulinen & Karlsson 1979: 330).

Lapsenkieli noudattaa vain osittain tätä kieleen vakiintunutta morfotaktista järjestystä. Esimerkiksi Tuulikki käytti jo varhain monia kahden liitepartikkelin yhdistelmiä, joista osa kyllä oli vakiintuneiden mallien mukaisia, kuten 2;10 *mentiinköhän* tänään mummilaan? (kysyi aamulla päivän ohjelmaa); 2;10 *koilakinko* etsii? (etsiikö myös koira eväskoria lasten kuvakirjassa). Tällaisen lisäksi esiintyi totunnaisesta poikkeavia liitepartikkelien keskinäisiä järjestyksiä mm. seuraavissa yhteyksissä:

2;6 *tämähänkin* ov vauvva (Anna-nukke, kuten Tuulikki itsekin leikissään)

3;6 *maistoitkokaan*?! (toinen leikki hörppäävänsä Tuulikin maitoteetä tämän mukista, jolloin Tuulikki kiirehti ottamaan mukin käteensä ja kysyi paheksuvasti tarkoituksenaan 'uskalsitko maistaakaan')

Kahden liitepartikkelin erikoisen järjestyksen tapauksia on niin vähän, ettei niiden perusteella pysty päättelemään, onko kyse yksinkertaisesti järjestämävaikeuksista, joita

syntyy, kun useita liitepartikkeleita yhdistyy samaan sananmuotoon, vai onko lapsella omia periaatteitaan liitepartikkelien keskinäiseksi järjestämiseksi – esimerkiksi sellainen periaate, että *myös*-sanalla vaihtoehtoinen *kin/kAA*n ainakin tietyissä tapauksissa tulisi vasta muiden liitepartikkelien jälkeen. Affektiivisessä *maistoitkokaan*-puhunnoksessa lapsi joka tapauksessa ilmaisee ensin kysymystä lähes kieliopilliseksi morfeemiksi kehittyneellä kysyvällä liitepartikkelilla ja vasta sitten yhdistää *kaan*-liitepartikkelin paheksumista ilmaisevaksi lauseoperaattoriksi, joka tässä yhden sanan ilmauksessa ei voi liittyä muuhun sanaan kuin predikaattiverbiin. Sananrajojen hahmottamiseen voi liittyä muoto *tämähänkin*, joka voitaisiin aikuiskielistää ilmaukseksi *tämähän myös*. Kuten yhdyssanoissa, myös kahden liitepartikkelin tapauksissa kukin morfeemi (liitepartikkeleita myöten) voidaan lapsenkielessä nähtävästi yhdistää muihin morfeemeihin joustavammin kuin aikuiskielessä.

4. SAMASSA LAUSESSA KAHDESTI SAMA LIITEPARTIKKELI

Yksi suomen liitepartikkelien käytön periaatteista on, ettei sama liitepartikkeli esiinny lauseessa kahta kertaa. Tämäkään rajoitus ei päde lapsenkielessä, kuten ilmenee seuraavista esimerkeistä: 1;11 ”ei *pienelkää pojalkaa*”; 2;3 ”*tipukaan* ei oov *vinoskaan*”; 2;4 ”en halua *äilinkään sylissäkään*” (edes äidin sylissä).

Ensimmäinen esimerkki ajoittuu hyvin varhaiseen liitepartikkelien käytön harjoitteluvaiheeseen, ja lapsi näyttää käsitelleensä liitepartikkelia muiden suffiksien tapaan siten, että liitti sen paitsi pääsanaan myös attribuuttiin. Vaikuttaa siltä, kuin lapsi pyrki sitomaan määritteen yhteen pääsanansa kanssa intensiivisemmin kuin yleensä on tapana. Sama pyrkimys on ominainen myös skeemakongruenssille (Laalo 1995), jossa pääsanalla

ja määritteen keskinäinen kongruenssi on sillä tavoin aikuiskieltä intensiivisempää, että sananloppuiset ainekset yhdenmukaistuvat äänteellisesti eivätkä pelkästään edusta samaa muotokategoriaa.

Toisessa esimerkissä lapsi nähtävästi käyttää kahdesti liitepartikkelia *-kaan* siksi, että liitepartikkelin vaikutusala käsittää koko lauseen, ei vain tiettyä konstituenttia. Paradoksaalista on, että liitepartikkeli jää puuttumaan vain predikaattiverbistä eli juuri siitä osasta lausetta, jossa tällaiset lauseoperaattorina toimivat liitepartikkelit tavallisesti esiintyvät osoittamassa, että koko propositio on niiden vaikutusalueella. Ilmeisesti predikaattiverbi on semanttisesti niin niukkasisältöinen, että kun on kyse tipun vinossa olemisesta, lapsesta on paikallaan käyttää liitepartikkelia merkitykseltään sisällökkäämpiä *tipu-* ja *vinossa-*sanojen yhteydessä, vieläpä varmuuden vuoksi kummassakin niistä.

Kolmannessa esimerkissä on kahdesti liitepartikkeli *-kaan* mahdollisesti siksi, että lapsi tahtoo jyrkästi korostaa: ei sylissä, ei edes äidin sylissä! Morfologisena motivaationa voi lisäksi olla, että liitepartikkelin käyttö sekä pääsanassa että attribuutissa sitoo näitä kahta toisiinsa.

Kahdesti samassa lauseessa näyttävät aineistoni perusteella esiintyvän nimenomaan merkitystä 'myös' kantavat liitepartikkelit *-kin* ja *-kAAn*. Esimerkkejä myöntävissä yhteyksissä esiintyvistä *kin*-liitepartikkelista: 2;4 *tekin* imuroitte*kin*; 3;3 "ai pannaanks me *toisestaki purkistaki* (rahkaa jälkiruokaan)?" Edellisessä esimerkissä on kaksi kertaa *-kin* ilmeisesti siksi, että merkitys 'myös' liittyy koko lauseeseen, niin subjektiin kuin predikaattiverbiinkin. Jälkimmäisessä merkitys 'myös' liittyy koko lausekkeeseen, ja liitepartikkelin toistuminen sitoo attribuuttia ja pääsanaa toisiinsa.

5. LIITEPARTIKKELIN *-HAN* ERIKOISUUKSIA

Edeltä on jo käynyt ilmi, kuinka liitepartikkeli *-han* voi esiintyä lapsenkielessä toisaalta yhdyssanan sisällä, kun sen vaikutusalueella on nimenomaan yhdyssanan määriteosa, sekä erikoisessa asemassa kahden liitepartikkelin tapauksissa. Lisäksi Tuulikin puheessa esiintyi seuraavaa aikuiskielelle vierasta *han*-liitepartikkelin käyttöä:

2;3 mikä *toihan* on?

2;3 osaatko? – en osaa – osaathan – en *osaahan*.

3;0 niim mutta *tämähän satu* on jo lujettu.

4;0 *omahan* apu om paras apu.

Ensimmäisessä esimerkissä partikkeli liitettiin tavallisesti lauseenalkuiseen kysymyksenään, mutta lapsi liittääkin sen siihen demonstratiiviin, joka viittaa hämmästelyn kohteeseen – ikään kuin lapsi tahtois tiivistetysti ilmaista: tuo tuossa, tuohan on kumma, mikä se oikein on?

Toisessa esimerkissä kieltoverbi jää ilman liitepartikkelia, joka liittyykin semanttiseen verbiin. Kyse on harvinaisesta tyypistä, josta en löytänyt yhtään toista esimerkkiä. Ilmeisesti kyse on edellisen repliikin vaikutuksesta: lapsi tahtoo kiistää *osaathan*-väitteen mutta ei siirrä liitepartikkelia kieltoverbiin vaan toistaa sen saman verbin lopussa missä puhekumppanikin sitä käytti.

Kahdessa viimeisessä esimerkissä näyttää olevan kyse samantyyppisestä pyrkimyksestä liitepartikkelin vaikutusalan täsmälliseen osoittamiseen kuin yhdyssanoissa: lapsi ilmeisesti tahtoo osoittaa, että liitepartikkelin vaikutusalaan kuuluu nimenomaan määrite, ja sijoittaa liitepartikkelin siitä syystä jo attribuuttiin (kuten yhdyssanoissa määriteosaan). Tavallisessa kielenkäytössä tämä on kyllä mahdollista silloin, kun määritteenä on pronominin taivutusmuo-

to (eikä perusmuoto yksikön nominatiivi): *täs-sähän sadussa, tätähän satua*. Lapsen soveltaessa samaa pronominiin nominatiiviin ja adjektiiviiin *oma* syntyy kuitenkin rakenteita, jollaisia ei yleensä käytetä.

6. KOKOAVAA TARKASTELUA JA VIRINNEITÄ KYSYMYKSIÄ

Yleisin lapsenkielessä esiintyvä liitepartikkelierikoisuuksien tyyppi näyttää olevan se, että lapsi osoittaa liitepartikkelin vaikutus-alaa suomen kieleen vakiintuneita normeja johdonmukaisemmin sijoittamalla liitepartikkelin yhdyssanan osien väliin silloin, kun tahtoo kohdistaa liitepartikkelin yhdyssanan määriteosaan. Tällaisia tapauksia oli Tuulikin liitepartikkelierikoisuuksista valtaosa, ja samanlaisia olivat lähes kaikki Jussi ja Sinikka Niemen (1985) mainitsemista liitepartikkelitapauksista. Alustava kartoitukseni kuopuksemme Tuomaksen kielestä osoittaa, että hänenkin liitepartikkelierikoisuuksissaan on nimenomaan tätä tyyppiä. Esimerkkejä Tuomaksen puheesta: 2;3 (kysymykseen ”saako isäkummitus pukea pikkukummitukselle yöpuvun?” Tuomas vastasi:) *aitipäs kummitus pukee* (pro äitikummituspas); 3;2 ”*poliisikiauto* kiertää yhen ympyrän” (kuten muutkin Tuomaksen leikkiautot); 3;4 ”mä uskalsin astuu alaportaalalle // ja yläkinportaallem mä uskalsin astuu” (keittiöjakkaralla); 3;8 ”tänäänki lumi narskuu ku siihen astuu // niinku sillon *tarhakiipäivänä* // yhtenä *tarhakiipäivänä* / lumi oli semmosta” (edellisenä päivänä, joka oli perjantai ja jolloin Tuomas oli päiväkodissa eli tarhassa); 4;7 ”pistetään sen *avaimenkirreijän* päället teippi” (säätölippaan kolikkoaukon lisäksi myös pohjassa olevan avaimenreiän päälle); 4;8 ”mut kyl *vaniljakijätski* on kylmää” (vaniljajäätelökin, ei vain trio-jäätelö).

Kun liitepartikkeli esiintyy nominilausekkeessa, jossa on adjektiiviattribuutti, määrite-

teen liitepartikkeli on aivan tavanomainen: (isä: pane se pöydälle – Tuomas 2;8:) ”pyöreellekkö pöydälle?”. Tällaiset attribuutin sisältävät nominilausekkeet voivat hyvin olla malleina ja selittää, miksi lapset niin usein sijoittavat liitepartikkelin yhdyssanan määriteosan perään. Lapsi ilmeisesti hahmottaa yhdyssanan osat itsenäisemmiksi yksiköiksi kuin aikuinen, jolloin määriteosa voi kohtalaisen helposti saada liitepartikkelin. Attribuutin sisältävien nominilausekkeiden ja yhdyssanojen väliseen yhteyteen lapsenkieleen liitepartikkelien käytössä viittaa sekin, että alkaessaan luopua liitepartikkelien käytöstä yhdyssanojen määrite- ja perusosan välissä Tuulikki käsitteli joskus attribuutin ja pääsanana muodostamaa nominilauseketta-kin hyperkorrektisti niin, että liitti partikkelin pääsanaan, vaikka se olisi selvästi kuulunut attribuuttiin: 3;0 ”tässä on sinum merkki / minä teen *sinum merkkisikin*” (sinunkin merkkisi); piirrettyään syntymäpäiväkorttiin nimikirjoitukseksi ensin oman puumerkinnsä alkoi piirtää myös äitinsä merkkiä). Kun lapsi siis oli alkanut oppia, että yhdyssanoissa liitepartikkeli tulee vasta koko konstituentin loppuun, sama periaate levisi myös nominilausekkeisiin, ja niissäkin liitepartikkeli tuli vasta koko lausekkeen loppuun.

Yhdyssanojen ja nominilausekkeiden välinen yhteys näkyi myös siten, että vastaavallaisia ratkaisuja kuin yhdyssanoissa esiintyi sellaisissa attribuutin ja pääsanana yhdistelmissä kuin 2;3 ”*kokoko pelhe?*”, 3;0 ”niim mutta *tämähän satu* on jo lujettu” ja 4;0 ”*omahan apu om paras apu*” (pro koko perhekö, tämä satuhan, oma apuhan). Tällaista vakiintuneesta käytännöstä poikkeavaa liitepartikkelien käyttöä tavataan toisinaan myös aikuiskielessä, jopa kirjoitetussa kielessä, kuten osoittaa suurimman päivälehden otsikko ”Nurmijärvi-lisää maksetaan ensikin vuonna” (Helsingin Sanomat 4. 12. 1997).

Kun lapsenkielessä esiintyy niin runsaasti

yhdyssanojen sisäisiä liitepartikkeleita, on syytä kysyä, millaisia yhdyssanat ovat lapsen kielitajussa: liittyvätkö yhdyssanan osat toisiinsa löyhemmin kuin aikuiskielessä, onko kyse sanaliiton omaisista tapauksista? Voidaanko yhdyssanoissa mahdollisesti erottaa eri tyyppisiä sisäisen kiinteyden vs. löyhyyden perusteella? Yleisemmin lapsen liitepartikkelien käyttöä tarkastellessa voidaan kysyä, paljastaako lapsenkieli, joka kokeilee erilaisia kielen keinoja varsin ennakkoluulottomasti, sellaisia kielen järjestelmään kätkeytyneitä horjuntatyyppisiä ja ristiriitaisia tendenssejä, joista aikuiskielessä tavataan esimerkkejä vain harvakseltaan. Tosin lapsenkielessäkään ei esiinny kovin taajaan omaperäisiä liitepartikkelirakenteita, ja jo siitäkin syystä monien tässä esittämieni alustavien selitysten arvioiminen jää myöhemmän tutkimuksen tehtäväksi.

VIITTEET

Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred (1979). Nykysuomen lauseoppia. SKST 350. Jyväskylä.

- Kangassalo, Raija (1995). Mastering the question. The acquisition of interrogative clauses by Finnish-speaking children. *Acta Universitatis Umensis, Studies in the Humanities* 126. Umeå.
- Karlsson, Fred (1983). Suomen kielen äänne- ja muotorakenne. Juva: WSOY.
- Laalo, Klaus (1995). Skeemakongruenssi: morfologisten skeemojen kongruenssia lapsenkielessä. *Virittäjä*, 99, 153–172.
- Niemi, Jussi & Niemi, Sinikka (1985). Suomenkielisen lapsen morfosyntaksin ja sanaston kehityksestä: tapaustutkimus. *Virittäjä*, 89, 152–172.
- Piitulainen, Marja-Leena (1986). Suomen kielen *-ko*-konstituenttikysymysten pragmaattisesta tulkinnasta ja sen vaikutuksesta saksankieliseen käännökseen. Teoksessa Kari Nahkola (toim.), *Esitelmiä ja tutkielmia. Folia fennistica et linguistica. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja* 13, (s. 1–26). Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.
- Toivainen, Jorma (1984). Kysymysmorfeemien ilmaantumisen suomalaislasten kieleen. *Virittäjä*, 88, 61–75.
- Vilkuna, Maria (1984). Voiko *kin*-partikkelia ymmärtää? *Virittäjä*, 88, 393–408.
- Vilppula, Matti (1984). ”Kurkikin jo lähti” *Virittäjä*, 88, 47–60.

ENCLITIC PARTICLES IN FINNISH CHILD LANGUAGE

Klaus Laalo, Department of Finnish language and General linguistics, University of Tampere

In Finnish child language, enclitic particles are sometimes used in ways different from Standard Finnish, cf. compounds such as *tornikinauto* (pro *torniautokin*) 'also a car with a turret', *kaurahankeksi* (pro *kaurakeksihän*) 'why, an oatmeal bisquit', *täysikökuu* (pro *täysikuuko*) 'the full moon?' etc. Many compounds are probably not as tightly fixed units in child language as they are in Standard Finnish.

In child language, enclitic particles are sometimes used in an order not allowed in Standard Finnish (e.g. *tämähänkin* 'also this one', *maistoitkokaan* 'did you even taste?'). Furthermore, in Standard Finnish any enclitic particle can occur only once in a sentence, but in child language also twice: *en halua äidinkään sylissäkään* 'I don't want to sit even on the mother's lap'.

Sometimes Finnish adults use enclitic particles in similar ways as Finnish children. Apparently child language reveals certain hidden tendencies of adult Finnish.

Key words: child language, enclitic particles, morphotactics